

YENİ YOKSULLUK BAĞLAMINDA SOSYAL KİMLİK VE TÜKETİMDE EŞİTSİZLİK*

Mehmet KARAKAŞ**

Özet:

Yoksulluk, sadece ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak 'yoksul kalma' kavramıyla açıklanamaz. Ekonomik boyutu yanında siyasal boyutlarını da içeren 'yoksullaştırma' kavramıyla anlamaya çalışmak bu konudaki eşitsizliğin esas kaynaklarına ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Yeni yoksulluk olarak kavramlaştırılan tüketim endeksli eşitsizlik, dünya egemenlik ilişkilerini denetleyenlerin geliştirdikleri neo-liberal politikaların bir sonucudur. Bütün bunlar yoksulluk olgusunun hangi biçimiyle olursa olsun siyasal boyutundan soyutlanamayacağını göstermektedir. Sonuç itibariyle dünya kaynaklarının eşit paylaşılmamasına bağlı olarak ortaya çıkan yoksullaştırma günümüzdeki eşitsizliklerin temel biçimidir. Bu çalışmada, Tüketimciliğin yol açtığı eşitsizlik sonucu ortaya çıkan yeni yoksulluğun boyutları ve sosyal kimliklerle olan ilişkisi çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, yeni yoksulluk, eşitsizlik, tüketimde eşitsizlik, sosyal kimlik.

THE SOCIAL IDENTITY AND CONSUMPTION INEQUALITY IN THE CONTEXT OF NEW POVERTY

Abstract:

Poverty with its highly complicated structure is not merely a result of being poor because of economical circumstances. Besides economical and social dimensions we must tackle the political one to have a much more comprehensive understanding of poverty namely through the concept at impoverishment. By the way it will also make easier to search the basic sources of inequality. The inequality indexed to consumption conceptualized as

* Bu çalışma, IV. Ulusal Sosyolojisi Kongresinde, Üretim/Tüketim başlıklı oturumda sunduğum "Yeni Yoksulluk Bağlamında Toplumsal Kimlik ve Tüketimde Eşitsizlik" adlı bildirimini genişletilerek ve güncelleştirilerek makale biçimine getirilmiş halidir.

** Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, karakasm@hotmail.com

'new poverty' is the result of neo-liberal policies carried out by those in the control of dominating international relation. All these are the indicators of impossibility of ignoring the political dimension of all types poverty. In conclusion, the impoverishment stemmed from the unequal distribution of would sources is the basic form of today's inequalities. In this study the relation between new poverty as a result of the inequality caused by consumerism and identities is analysed.

Keywords: Consumption, new poverty, inequality, consumption inequality, social identity.

GİRİŞ

Batı dünyasında on altıncı yüzyılda başlayıp on dokuzuncu yüzyılda somut karşılığını bulan ve dünyayı değiştirme iddiasını taşıyan gelişmelerin bütün özellikleri, modernite kavramında toplanmıştır. Bu süreçteki bütün gelişmelerin tanımlayıcısı olma unvanından dolayı modernite, ulus-aşırı ve dünyayı kuşatan bir şöhrete sahip olmuştur. Şöhretini güçlendiren özellikleri arasında, çağdaşlık etiketi taşımasına bağlı olarak pozitif bir odak haline gelmesi, geleceğin keşfedilmesi ve kurgulanması gibi işlevleri de yer almaktadır. Modernitenin bu denli bir şöhret ve kuşatıcılık iddiası taşımasında, modern kurgunun söylemleri arasında yer alan sosyalizm, kapitalizm ve ulusçuluk önemli roller üstlenmiştir. Çünkü modernite, farklı argümanlar temelinde ortaya çıkmış olsalar da; kendini bu söylemlerle somut toplumsal alanlarda gösterebilmiştir.

Modernitenin, sözünü ettiğimiz söylemlerle toplumsal yaşamı belirleyen somut bir projeye dönüşmesiyle birlikte; Batı, dünya egemenlik ilişkilerinin denetimini de eline geçirmeye başlamıştır. Toplumlararası ilişkilerdeki yeni konumu, Batı'yı toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanları kapsayan yeni bir düzenin sahibi haline getirmiştir. Modernitenin belirleyici olduğu yeni düzen, yurttaşlık temelinde eşitlik vaat eden bir kurguya dayanmaktadır. Ancak söz konusu kurgu temelinde oluşturulan ekonomik sistemler, üretim ideolojisi temelinde yeni eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu düzende birey ve toplumun yaşamını belirleyenler ise üretim ideolojisinin temel argümanları olmuştur. Çünkü üretim, modernitenin temel sistemik unsurlarından biri olarak, modern kurgunun söylemleri arasında yer alan ve modernleştirici özellikleriyle öne çıkan, hem kapitalizmin hem de sosyalizmin öncelendiği konulardan biri olmuştur. Bu çerçevede değerlendirildiğinde erken modern dönemi, üretimden türeyen ve üretim ideolojisinin oluşmasını sağlayan 'sermaye mantığı'nın önemli ölçüde belirlediğini söylemek olanaklıdır.

Modernitenin sistemik unsurlarından biri üretim ise bir diğeri de tüketimdir. Kitlesele üretimle birlikte tüketim çok önemli bir konum kazanmasına rağmen, geç modern dönemde yaşadığı dönüşümle birlikte sosyal bilimcilerin gündeminin ana

konularından biri haline gelebilmiştir. Çünkü geç modern dönemde kapitalizmin yaşadığı yeni süreçlerle birlikte tüketim ideolojisi, üretim ideolojisinin önüne geçmeyi başarmıştır. Özellikle tüketilen mal ve hizmetlerin bir yandan toplumsal ilişkilere biçim verirken, öte yandan bireysel davranışlar üzerinde belirleyiciliği olan bir etki yaratmasıyla sonuçlanan gelişmeler, yeni bir ‘tüketim mantığı’nın oluştuğunu göstermektedir. Tüketim alanında meydana gelen gelişmeler, kapitalizmin yüzyılımızdaki dönüşümü olan Neo-Liberal ideolojinin önem verdiği bir sürecin şekillenmesinde etkili olmuştur. Diğer bir ifadeyle yeni tüketim anlayışıyla geç modern dönem, Neo-liberal politikaların etkisiyle şekillenmektedir. Tüketimi mümkün olan en geniş alana yaymayı ve tüketim standartlarını yükseltmeyi hedefleyen Neo-liberal tüketim ideolojisi, yeni bir tüketim mantığı oluştururken, yeni eşitsizliklerin de ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Geç modern dönemde tüketim merkezli meydana gelen gelişmeler ve bu gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni yoksulluk, genellikle politik boyutundan soyutlanarak bazı yoksulluk kriterleriyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Buna bir de Neo-liberal politikanın güdümündeki uluslar arası kuruluşların istatistiksel sınırlandırmaları eklenince; yoksulluk adeta tarihsel ve politik özelliklerinden soyutlanan bir olgu olarak gündeme taşınmaktadır. Oysa üretim merkezli toplumsal yaşamda ortaya çıkan yoksulluk da, tüketim ideolojisinin yol açtığı yeni yoksulluk da politik boyutlu bir sorundur. Bu çalışmanın temel amacı, sözünü ettiğim sorunsal çerçevesinde yeni yoksulluğun, Neo-liberal tüketim ideolojisine bağlı olarak ortaya çıkan politik boyutlu bir sorun olduğunu ortaya koyan açıklamalara ulaşmak olacaktır.

D) NEO-LİBERAL TÜKETİM MANTIĞI: BİREYSEL KİMLİKLERİN İNŞASI

Erken modern dönemin tüketim anlayışı, üretim merkezli bir ekonomik aktiviteye bağlıydı ve bu durum, anlamını seri üretim olarak bilinen Fordizm’de bulmuştu. Oysa geç modern dönemde tüketim, ekonomik işleyişin merkezinde yer almaktaydı. Bu durum ise karşılığını esnek üretim olarak bilinen Post-Fordizm’de bulmuştur. Fordist seri üretim, kitlesel tüketimin yanında yeni tüketici grupların ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Post-fordist üretim ise zevkleri ve ihtiyaçları çoğaltarak tüketimi yaygınlaştırıp, çoğulcu hale getirmiştir. Bu gelişmeler, tüketici gruplarının parçalanmasına, tabandan tavana yeni ve her şeyi tüketen bir anlayışın diğer bir ifadeyle tüketim ideolojisinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Her iki dönemin temel anlayışı, aynı zamanda bireylere kimlik değerleri de yüklemektedir. Geç modern dönemin başat kültürü olan “tüketim kültürü” atfedilen veya kazanılan statülerden hareketle kimlik belirlemede ayrıcalıklı bir ortam sunmaktadır. Tüketim kültürünün özellikle statü belirlemede ayrıcalıklı ortam sunma

özelliği, çağdaş birey tanımına dayanmakta ve değişmez statü sınıflandırmalarını reddetmektedir. Böyle bir ortamı yaşayan toplumlarda toplumsal değeri olan bireysel kimlikler, tüketimin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Çünkü tüketilen ürün ve hizmetler, sosyal görüntünün, yaşam biçiminin ve sosyal grupların oluşmasında önemli bir role sahiptir.

Geç modern dönemin tüketim toplumunda tüketicilik, toplumsal kimlik belirlemenin de ötesinde düşünce ve eylem açısından ekonomik zeminde yer bulan bir ideolojiyi andırmaktadır. Bu ideoloji ise “Neo-liberal tüketim ideolojisi”dir. İnsanlar bir kez Neo-liberal tüketim ideolojisi ile ilgili sosyal ve kültürel uygulamalardan etkilendikten sonra, tüketim araçlarının sunduğu mallara sahip olma ve onları arzulama güdüsüyle güdülenmektedirler. Bu durum tüketimin sadece ihtiyaçlara değil, gittikçe artan bir şekilde arzulara dayanan bir olgu haline dönüştüğünü göstermektedir. Tüketim ideolojisinin kısılcacındaki tüketim toplumunda tüketici, mümkün olan en kısa zamanda tüketmeli, tüketicinin tatmini anlık olmalı ve kısa zaman içerisinde yeni tatminsizlikleri oluşmalıdır. “Bu anlamda tüketiciler asla rahat bırakılmamalıdır. Bunun için tüketim kapasitelerini yükseltmek gerekir. Tüketicisi, sürekli heyecan ve asla sönmeyen coşkunluk halinde kalması için devamlı olarak cezbedici yeni isteklere maruz bırakılmalıdır. Kısacası tüketici her an baştan çıkacak konumda tutulmalıdır” (Bauman, 1998: 25-26). Featherstone’a (1998: 58) göre tüketim kültürü böyle bir tüketici profilinin oluşmasına zemin oluşturmaktadır. Ona göre “imağlar, göstergeler ve simgesel değerler aracılığıyla tüketim kültürü romantik otantikliği ve bir kimsenin başkalarının yerine narsistik bir şekilde kendisini hoşnut kıldığı duygusal doyumu öneren rüyaları, arzuları ve fantezileri tahkim tahkim etmektedir.”

Belirtilen çerçevede tüketim, ritüel nitelikli ama bireysel bir eylemdir. Bireysel tüketim davranışları, bireysel kimlik duygularını inşa ederek bireyin yalnızlığına çare arayışını ifade etmektedir. Aynı zamanda bireyin toplumsal statüsünü belirleyiciliği açısından da ayrıcalıklı bir ortam oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bauman (1998: 30), tüketim mantığının egemen olduğu toplumlarda tüketimin bireysel olmasını bir zorunluluk olarak değerlendirmektedir. Çünkü ona göre, “eğer böyle olmasaydı, tüketici için topluluk içinde tüketmenin hiçbir faydası olmazdı. Tüketim faaliyeti tüm işbirliği ve bütünleşmelerin doğal düşmanıdır. Ayrıca onların tesirinden bağısızdır ve tüketim eyleminin yalnızlığının üstesinden gelmeye çalışan her türlü çabayı boş kılar. Tüketiciler birlikte hareket ederken bile yalnızdırlar.” Bu durum, kolektif kimlikten koparak, bireysel kimliğin icrasını gerektirmektedir.

Neo-liberal tüketim ideolojisinin yönlendirmesi sonucunda yaşanan tüketim toplumuna geçiş, birçok köklü değişimin yaşanmasına yol açmıştır. Bunların başında toplum içindeki bireyin sosyal kimliğinin taleplerini karşılamak için hazırlanma ve eğitilme tarzları gelmektedir. Bu bağlamda tüketimin bireylere sunduğu sosyal kimliklerin en tipik özelliği, “toptan ve gevşek kimlikler” olmasıdır. Bauman’a (1998:

29) göre “satın alınabilir, uzun süre dayanmayan, kolaylıkla sökülebilen, tamamıyla değiştirilebilir olan sembollerden gevşekçe oluşturulmuş ve genellikle mağazalardan elde edilebilen “toptan kimlikler”, çağdaş yaşamın meydan okumalarına karşı koymak isteyen birinin kesin olarak ihtiyacı olan şey gibi gözüküyor.” Bu anlayış, son dönemlerdeki sosyal statü kaygılarının, gerektiğinde iptal edilmeyecek kadar güçlü ve inatçı olan bir kimlikten duyduğu korkuyla beslenmektedir.

Aslında modernliğin ilk dönemlerinde de günümüzde de kolektif kimliklerin yanında; kimlik konusunda esası teşkil edecek bireysel kimliklerin inşası hep gereklilik olarak görülmüştür. Çünkü her iki süreç de bireysel kimliklerin inşasına zemin hazırlayıcı niteliktedir. Bundan dolayı her birey bilinçli olarak kendi kimliğini yaratmaya yönelmektedir. Chaney’e (1994: 191) göre, “günümüzün tüketim merkezli toplumsal yaşamında kişinin bireysel kimliğini oluşturmada dayanacağı toplumsal etik, tanım itibarıyla postmodern olmak durumundadır. Geçmişten farklı olma anlamına gelen sözü edilen etiği belirleyen, tüketim temelinde yükselen bir hayat tarzı (life style) dir. Bu hayat tarzı ise postmodern kültürde toplumsal kimliğin dili ve birey cemaat arasındaki muğlak aracısıdır.” Postmodern etkileşim ortamında birey ön planda olmasına rağmen gruplar tamamen çözülmüş değildir. Çoğulculuk ve parçalanma çerçevesinde cemaat içinde çok sayıda cemaat oluşmaktadır. Birey, tüketimi bireysel bazda bir ritüel eylem halinde gerçekleştirir. Ancak, bir çok alanda olduğu gibi tüketim de içinde bulunduğu küçük cemaatlere ait olmayı belirleyen bir unsurdur. Bir çelişki gibi görünse de böyle bir etkileşim ortamında gruba üyeliği ve ait olmayı belirleyen temel unsurlar, genellikle gruba özgü giyinme, davranma ve tüketme tarzının sembolik düzeyde gerçekleştirilmesiyle şekillenir. Tüketim tarzlarının sembolik biçimlerinin de yer aldığı, sözünü ettiğimiz etkileşim ortamının unsurları, aynı zamanda kimlik inşa etme sürecinde de etkili olmaktadır.

Bauman (1992), tüketim tarzlarıyla kimlik arasındaki bu ilişkinin postmodern tüketim kültürü zemininde oluştuğunu ileri sürerek, tüketim kültüründen bütün kimliklerin faydalandığını belirtir. Ancak bu kültürde kimliklerin ayarlanmış ve bastırılmış olarak iki kategoride tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda tüketim, modernliğin tekçiliğini dışlayan, farklılık ve çoğulluk temelinde bir kimlik inşa eder, ancak kimlikler arasındaki farklılık aynı zamanda eşitsizliğin de temel kaynaklarından biri olarak belirir. (Ward, 1994: 60-62). Çünkü tüketim toplumunda bireylerin kimlikleri, tüketim tarzlarına ve seviyelerine göre şekillenmektedir. Bocoock’un (1993:114) da belirttiği gibi “günümüzde kadın, erkek, çocuk ve yaşlıların kimliklerinin oluşumunda en önemli rolü, tüketim malları ve tüketim kalıpları oynamaktadır.” Böylece ortaya çıkan yeni tüketim anlayışı, geleneksel sınıf bağlarını çözerken sınıfsal eşitsizliğe yeni boyutlar kazandırma yoluyla kimliklerin parçalanmasına zemin hazırlamaktadır.

Arzulara dayanan ve arzuları tatmine yönelik bir olgu olan tüketimcilik, her sınıftan ve statüden insanlara çeşitli alternatifler sunmasına rağmen, temel

eşitsizlikleri ortadan kaldıramamaktadır. Ortadan kaldıramadığı gibi yeni eşitsizliklere de yol açmaktadır. Çünkü tüketim toplumunda birey, tüketimi topluluk içinde bir birey olarak ritüel biçiminde gerçekleştirir. Ayrıca tüketim mantığı, tüm dayanışma ve bütünleşmelerin düşmanıdır. Tatminin, topluluk içinde birey olarak yaşanmasını öngörür. Topluluk içinde birey olarak standartlar ölçüsünde tüketim gerçekleştiremeyenler ise “yeni yoksullar” (Bkz. Cheal, 1996), (Bauman, 1998) ve (Mead, 1992) grubunu oluşturmaktadır. Yeni yoksulların eşitsizliklerini açıklayan toplumsal kimlikler arızalı, kusurlu ve yetersizlik özellikleriyle nitelendirilmektedir. Bu anlamda tüketim kültürünün etkileşim ortamında bulunan ve yeterince tüketemeyen ‘defolu tüketici’lerin (Bkz. Bauman, 1998) bireysel kimlikleri, ‘yeni yoksulluk’ kavramıyla tanımlanmaktadır.

II) TÜKETİMDE EŞİTSİZLİK VE YENİ YOKSULLUK

Üretim merkezli toplumsal yaşamdaki yoksulluk kriterleriyle, tüketim merkezli toplumsal yaşamdaki yoksulluk kriterleri farklılıklar göstermektedir. İstihdam ve üretim amaçlı toplumda yoksul olmakla; yaşam perspektiflerinin çalışma, uzmanlık ve işten daha çok tüketici tercihleri etrafında kurulan tüketim toplumundaki yoksulluk aynı şeyler değildir. Çünkü üretim merkezli toplumda ‘yoksul olmak’ anlamını işsiz olma durumundan alırken, bugünkü tüketim odaklı toplumsal yaşamda ise anlamını, esas olarak yeterince tüketemiyor olma durumundan almaktadır. Bu fark yoksulluk içinde yaşama tecrübesini ve bunun sefaletinden kurtarılma şans ve olasılıklarını da farklılaştırır. Bauman’a (1998: 2) göre tüketim toplumunun yoksulları “defolu tüketiciler” haline dönüşmüştür. “Bu durum onların, toplumsal açıdan yararlı bir işlevden -fiilen ya da potansiyel olarak- yoksun duruma düşmelerine yol açmaktadır. Ayrıca toplumsal mevkilerini ve iyileşme ihtimallerini de geniş ölçüde olumsuz yönde etkileyen sonuçlar doğurmaktadır.”

Yoksulluk asla tek boyutlu bir yaklaşımla açıklanabilecek bir olgu değildir. Bu bağlamda üzerinde bilimsel açıdan tamamen ittifak edilmiş bir açıklama yoktur. Ancak yoksulluğu çok boyutlu, karmaşık bir olgu olduğu konusunda görüşler bulunmaktadır. Örneğin Anand ve Sen’e (1997: 7) göre “ yoksulluk insanın çok yönlü olarak en kötü biçimde yoksun kalma biçimidir. Yoksulluk bu anlamda sadece temel ihtiyaç maddelerinden yoksunluğu değil aynı zamanda katlanılabilir bir yaşam için gerekli olan fırsatların yokluğunu da içermektedir.” Çünkü yoksulluk, ‘politik’ bir problemdir. Bundan dolayı “yoksulluk hakkında yapılan akademik ve politik tartışmalar sadece betimleyici değil, aynı zamanda bir perspektif de sunmaktadır (bkz. Alcock, 1993: 3-4). Bu özelliği, yoksulluk kavramının tamamen açıklanamaz ve tanımlanamaz olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü çeşitli kriterlere bağlı olarak yoksulluk kavramını açıklamayı amaçlayan, çok sayıda girişim bulunmaktadır. Ancak

sözünü ettiğimiz özellik, yoksulluk kavramıyla ilgili açıklamaların farklılaşmasına yol açmaktadır.

Genellikle yoksulluk olgusu, politik boyutundan soyutlanarak gerekli kalori, yiyecek, giyecek ve sağlık hizmetleri gibi alanlardaki yoksunlukla sınırlandırılarak, toplumların gündemine bu haliyle sokulmak istenmektedir. Çoğu sosyolojik çalışma (Lipton, 1983), (Rao, 1982), (Rodgers, 1984), (MacPerson ve Silburn, 1998) da yoksulluğu bu çerçevede açıklamaya çalışmaktadır. Ayrıca uluslararası kuruluşlar (IMF, Dünya Bankası gibi) da bu konularda verdikleri yıllık rakamlarla konuya, istatistiksel bir nitelik kazandırarak sınırlandırmaktadır. Sosyolojik içerikli çalışmalar, yoksulluğu genellikle üç ayrı nedene bağlı olarak açıklamayı tercih etmektedirler. Bunlardan birincisi, kişide bulunan yetersizliklerden kaynaklanan yoksulluk ki, bu perspektiften bakıldığında yoksulluk, arzu ve isteklerdeki bireysel kusurların doğal bir sonucu olarak görülür. İkincisi, kişiden kaynaklanmayan sorunlar; bunlar ise fırsat eşitsizliği sonucu ortaya çıkan yoksullardır. Bu grubun yoksulluğu, birçok alandaki yetersizlerinden kaynaklanmaktadır (bkz. Marsden, 1991). Üçüncüsü ise iki uç görüş arasında bir durumu tanımlar. Buna göre fakir insanların konumu doğuştan kusurlu değildir; yönetimler, yüksek vergi gibi kamu politikalarıyla bunların dengesini bozar. Özellikle gelir, yapılan iş, harcama, tüketim, tasarruf veya vatandaşla ilişkili herhangi başka bir şeyle ilgili olmayan vergi politikaları bu gruptaki yoksulların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır (Sen ve Foster, 1997: 89-91). Yoksullukla ilgili en yaygın teşhis ise yoksul olanların kişisel özellikleri üzerinde odaklanmaktadır. Fakir olan, en az yapabilen, en az motive olan, en az üretken olan, çok yaşlı veya hasta, veya başka türlü yetersizlikleri olan kişi olarak görülür. (Schiller, 1989: 2-4).

Rowntree'nin ilk çalışmalarında yoksulluk, temel gereksinimlerin karşılanması gibi sabit bir temele dayanılarak hesaplanmıştır. Bu yolla Rowntree, (1951) beslenme, giyim, sağlık ve barınma verilerinden faydalanarak yaşamın sürdürülmesini sağlayacak asgari ihtiyaçların nesnel ölçüsünü bulmaya çalışmıştır. Onun bu yaklaşımı, 'mutlak yoksulluk' ölçülerini dikkate aldığı için eleştirilmiştir. Ancak, ortaya koyduğu yoksulluk özelliklerinin kişisel yetersizlikten değil, toplumsal koşullardan kaynaklandığını belirtmesi de önemlidir.

Sadece belirli faktörler dikkate alınarak yapılan açıklamalar, yoksulluk olgusunu basitleştirmektedir. Oysa yoksulluk, karmaşık ve geniş bir çerçeveyi ifade eder: Gelir, sağlık, eğitim, bölge, cinsiyet, ırk ve aile şartlarını içeren çok sayıda faktörden etkilenir. Ancak, bu karmaşık çok boyutlu niteliğini ifade etmek için böyle bir tarzda yoksulluğu ölçmenin çok zor olduğu da bilinen bir gerçektir. Genel olarak gelir-gider dengesi yoksulluğu ölçmede kullanılır, ancak bütün toplumlar için bu geçerli olamaz; yaşamın diğer niteliksel göstergelerini de dikkate almak gerekir. Yoksulluk, Lewis'in (1959: 16) ifadesiyle "ulusal kültüre katılımı ve kendi alt kültürünü yaratmada dinamik bir faktördür. Alt kültür üyeleri için ayırt edici sosyal ve

psikolojik sonuçlar ve özel biçimi olan yoksulluk kültüründen söz edilebilir.” Lewis, konuyla ilgili yaptığı çalışmalarda yoksullukla “yoksulluk kültürü” arasında fark olduğunu da belirtmektedir. Ona göre “yoksulluğun dereceleri ve çok çeşitli biçimleri bulunmaktadır. Yoksulluk kültürü, yoksulluğun en tehlikeli aşamasıdır” (Lewis, 1969: 191). Bu, sadece ekonomik sıkıntı için bir sınırlama değildir; aynı zamanda insanoğlunun ruhsal yapısını etkiler ve kişilik yapısını belirli bir karakterde şekillendirir. Ekonomik zorluk insan için rahatsız edici bir şeydir; ancak ondan kurtulmak kolaydır. Tüketim kültürü ise kolayca değişebilir bir yapıya sahip değildir. Onun kucağına düşmüş kurbanı kurtarmak zordur, çünkü o, yaşamda hırs ve misyonunu kaybetmiş, kişilik bütünlüğü bozulmuş birisidir (Shekhar Jha, 1994: 65). Toplumsal yaşamın tüketim merkezli anlayışlarla şekillenmesi sonucunda ortaya çıkan tüketim kültürü, bugünkü özellikleriyle Neo-liberal tüketim ideolojisi tarafından inşa edilmiştir. Böylece tüketim kültürü içerisinde inşa edilen birey, yeni tüketim mantığının ürettiği yeni eşitsizlikler ortamına bırakılmaktadır.

III) NEO-LİBERAL EŞİTSİZLİK VE YENİ YOKSULLUK

Yoksullukla ilgili bazı yaklaşımlar, yukarıda yapılan açıklamalardan farklı olarak yoksulluğu tarihsel olarak kapitalizmle birlikte ortaya çıkan bir durum olarak açıklamaktadırlar. Örneğin Novak (1988: 3-4) yoksulluğun ortaya çıkışını kapitalizmle ilişkilendirerek şöyle açıklamaktadır:

Popüler mitolojiye rağmen yoksulluk bizimle sürekli birlikte olan bir olgu değildir. İnsanlık tarihi süresince uzun süre devam eden ekonomik eşitsizlikler, açlık, kıtlık ve felaketler olmuştur. Ancak bildiğimiz kadarıyla bugünkü biçimiyle yoksulluk, tarihsel olarak yakın dönemlere aittir. Yoksulluk, çok sıkı bir ilişki içinde olmasına rağmen eşitsizlikle aynı şey değildir. Fakir olmak sadece diğerlerinden daha az şey sahibi olmak demek değildir; aynı zamanda yaşamın temel gereksinimleri konusunda güvenden yoksun olmak anlamı da taşır. Yoksulluğun kökenleri 13. ve 14. yüzyıllarda Britanya’da feodalizmin gerilemesine kadar uzanır. Kısacası yoksulluğun kökenleri kapitalizmin kökenlerine uzanır ve eğer biz yoksulluğu tam olarak anlamak istiyorsak, öncelikle kapitalizmin dinamiklerini anlamamız gerekir.

Kapitalizmi politik boyutundan soyutlayarak açıklamak mümkün değildir. Dolayısıyla kapitalizmin bir sonucu olan yeni yoksulluk da politik boyutundan ayrı tutulamaz. Çünkü özü itibarıyla yoksulluk, politik bir sorundur. Yoksulluğun belirli bir politik bağlamda tanımlandığının ve şekillendiğinin en tipik göstergesi, günümüzün her politik söylemi içerisinde önemli bir yer teşkil etmesidir. Bunların öne çıkarılması arasında, neo-liberalizm, neo-muhafazakarlık, sosyal demokrasi ve devrimci sosyalizm gibi söylemler bulunmaktadır. Ayrıca dinsel kökenli düşünce sistemlerinde de yoksulluk önemli bir temadır. “Yoksulluk, önemli politik yansımaları olan bir sorun olduğu için konuya karşı ilgi, farklı amaç ve gerekçelerle birçok değişik

unsurdan kaynaklanabilir. Bu nedenle, yoksulluğa karşı ilginin hangi dürtülerden kaynaklandığını anlamak ve ilgiyi bunlara göre ayırtmak anlamlı bir çaba olacaktır” (Şenses, 2002: 44).

1960’lı yıllardan bu yana uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadele kapsamında geliştirdikleri politikaların politik kaygı amacı taşıdığını söyleyebiliriz. Özellikle 1960-80 yılları arasında yoksulluğu önleme adına yapılan mücadelenin, yoksulluk üzerinden güçlendiği tespiti yapılan “komünizm tehlikesini” savuşturma amacıyla verildiği herkesçe malum bir konudur. Ayrıca 1980’li yıllardan sonra başlatılan mücadele ise, özellikle kentteki yoksullar üzerinden uçtaki siyasal akımların güçlenmesini engellemek üzere yapılmıştır. Günümüzde uluslararası ekonomik nitelikli kuruluşların yoksullukla mücadele programlarını öncelikli bir amaç olarak sunmalarının nedeni ise Gibbon’a (1992: 197-200) göre “mevcut dost ve müttefik hükümetlere bu yolla destek sağlanarak iş başında tutulmaları amacı açısından işlevsel bir rol üstlenmeyi” sağlamaktır.

Yaşadığımız süreçte giderek yaygınlaşan küreselleşme söylemi içinde neo-liberal ekonomi politikaları, hemen hemen bütün dünyayı etkisi altına almaktadır. Buna karşılık, gelir eşitsizliği ve yoksulluk, başta az gelişmiş ülkeler olmak üzere, birçok ülkede sosyal ve siyasal açılardan da kaygı verici boyutlara ulaşmaktadır. Neo-liberal ekonomi politikaları küreselleşme süreciyle yaygınlık kazanmaktadır. Küreselleşme öyle bir süreç ki, kendi içerisinde teziyle birlikte anti-tezini de üretiyor. Dolayısıyla daha fazla zenginleşme amacıyla başlatılan küresel süreç, yoksullaştırma yoluyla emperyalizmin “yeni masalı” olarak karşımıza çıktı ve yoksulluğun ulaştığı boyutlar zenginleri de tehdit eder hale geldi (bkz. Kansu vd., 1999). Bu tehdit ve tehlikeyi aşabilmek için çeşitli çabalara girildi. Örneğin 1992 yılında Rio’da toplanan Dünya Zirvesi’nde, 1994 yılında Kahire’de toplanan Nüfus ve Gelişme Konferansı’nda, 1995 yılında Pekin’de toplanan Birleşmiş Milletler 4. Kadın Konferansı’nda, Mart 1995’te Kopenhag’da toplanan Dünya Sosyal Gelişme Zirvesinde, değişik zamanlarda yapılan Dünya Ekonomik Forumları’nda ve Gelişmiş Ülkeler toplantılarında yoksulluk ana gündem maddelerinden biri olmuştur.

Küreselleşme söylemiyle yaygınlaştırılan neo-liberal ekonomi politikaları, IMF ve Dünya Bankası gibi toplumlara ilişkin ilişkilerdeki ekonomik ve dolayısıyla da politik etkileşimi denetleyen kuruluşlar aracılığıyla ekonomik sorun yaşayan ülkeleri etkisi altına almaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler kısa sürede ekonomik politikaları üzerindeki ulusal yetkilerini büyük ölçüde bu iki kuruluşa emanet etmiş durumdadır. Bu süreç öyle hızlı gelişti ki, Taylor’a göre (1997: 145) “Dünyadaki insanların yarısı, ülkelerin ise üçte ikisi ekonomi politikalarına tam anlamıyla hakim olamamaktadırlar.” 1980’lerin başından bu yana IMF ve Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelere dayatılan “makro-ekonomik istikrar” ve “yapısal uyum” programları yüz milyonlarca insanın yoksullaştırılmasıyla sonuçlandı. “Ekonomik yeniden yapılanma”ya ve önemli döviz kurlarının sabit tutulmasına dayanan Bretton

Woods anlaşmasının ruhuna aykırı olarak, yapısal uyum programları büyük oranda ulusal paraların istikrarsızlaşması ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin batmasıyla sonuçlandı (Chossudovsky, 1998:33). 1980'lerden itibaren başlayan ve 90'larda hızlanarak gelişen yeni uluslararası ekonomik sistem, genelde küresel düzeyde, özelden de gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk temelinde eşitsizliklerin artmasına yol açmaktadır.

Eşitsizlik, sosyal bilimlerin bir kısmında merkezi ilgi alanı olmayı uzun süre sürdürmüştür. Sosyoloji bunların başında gelmektedir. Eşitsizlik söz konusu olunca genellikle servet, ayrıcalıklar ve iktidarın eşit olmayan dağılımı çalışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Bazı sosyologlar araştırmalarında günümüzün gelişmiş toplumlarında bu imkanların daha eşit dağıtıldığını ileri sürseler de bunun doğru olduğunu düşünmek güçtür. Bradley'in (1996: 1) konuyla ilgili yaptığı tespitler, daha eşit olmanın ötesinde eşitsizliğin gittikçe arttığı görüşünü desteklemektedir:

Küresel kapitalist ekonominin gelişmesi, toplumsal hiyerarşide en alt ve en üstte bulunanlar arasındaki eşitsizliği daha keskin hale getirdi. Son dönemlerdeki sosyal ve ekonomik değişim sürecinin bir sonucu olarak kaybedenler arasında yaşlı ve genç insanlar, etnik azınlıklar, işsizler ve düşük ücretli kadın işçiler bulunmaktadır. Bu kaybedenler, gittikçe elit grupların katıldığı müreffeh yaşam tarzından çıkarılmakta ve marjinalleşmektedirler.

Daha öncede belirttiğimiz gibi günümüz ekonomik ve politik gelişmelerini, kapitalizmin neo-liberal biçimi belirlemektedir. Kapitalizmin yaygın ve sürekli bir toplumsal eşitsizliğin kaynağı olduğu, eşitsizlikle ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunda vurgulanan ve paylaşılan bir görüştür. Turner'a (1997: 28) göre "Modern kapitalizm, zenginlik, mülkiyet ve gelir bakımından eşitlikten son derece uzak bir toplumsal sistemdir. Kapitalizmde yaratılan ekonomik zenginlik ile daha yüksek yaşam standardı ve eşitlik isteyen politik talepler arasında, bir çelişki olmasa bile bir gerilim vardır." Yoksulluğun bir sonucu olarak beliren eşitsizliğin kapitalizmle olan ilişkisi bilinen bir durumdur Ancak toplumsal eşitsizliğin kökeni insan toplumu kadar eskiye gider. Bundan dolayı eşitsizliğin doğası ve nedenleriyle ilgili tartışma, toplum felsefesinin kadim konularından biridir. Klasik Yunan'da Aristoteles Politika'da üç toplumsal sınıf ayırt etmiş, dahası köleler ile özgür insanlar ve kadınlar ile erkekler arasında ussallık ve yurttaşlık kapasiteleri bakımından önemli farklar saptamıştı. Klasik metinlere göre eski Hint toplumunda dört ana kast ya da Varna vardı. Konfüçyüs'ün Seçmeler'inde, Çin'in iki bin beş yüz yıl önceki toplumsal yapısına ilişkin, Çin İmparatorluğu'ndaki çeşitli tabakaların işlev ve niteliklerini gözler önüne seren açıklamalar bulunmaktadır" (Turner, 1997: 19). Batı'da Fransız Devrimi'yle birlikte, yurttaşlığın temeli olarak yeni bir eşitlik ideolojisinin ortaya çıkmasına rağmen, eşitsizliğin uygulamada artarak devam ediyor olması modern toplumların ekonomik ve politik doğalarına özgü çelişkili bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Eşitsizlik tek boyutlu bir olgu değildir. Dolayısıyla bir veya birkaç

özelliğinin ortadan kaldırılması eşitsizliği yok etmek anlamına gelmez. Hatta bazen bir alandaki eşitsizliğin kaldırılması yeni eşitsizliklere yol açabilmektedir.

Batı modernitesinde eşitsizlik sorunun gelip dayandığı yer, politika ile ekonomi arasındaki karmaşık ilişkidir. Esas itibarıyla modern toplumların siyasal sistemi olan demokrasinin tarafsızlık, hak gözetme ve şeffaflık gibi kamu ilkeleri ile süregelen eşitsizlik arasında bir çelişki bulunmaktadır. ABD'nin günümüzdeki konumu bu duruma tipik bir örnektir. Turner'a (1997: 57) göre, "Toplumsal eşitsizlik kaçınılmazdır, ama eşitsizliğin kabul görüp görmeyeceği, eşitsizliğe eşlik eden (tüketim düzeyi, toplumsal hareketlilik, kamu ve devlet yönetiminin yansızlığı gibi) bir dizi koşula bağlı olacaktır. Yurttaşlık, sınıfsal eşitsizliği azaltabilir; ancak reformcu yönetimler, eşitsizliği asla yok edememişlerdir." Geç modern dönemin tüketim merkezli ekonomi politikası olan neo-liberalizm, tüketimin görece yüksek bir düzeyde olması ve herkesin belirli ölçülerde saygın olabilmesi halinde toplumsal eşitsizliklerin kabul edilebileceğini öngörmektedir. Dolayısıyla yüksek düzeyli tüketimdeki eşitsizlik, bireylerin kimliklerini yok saymadığı, diğer bir deyişle bireyler kendilerini toplumsal yaşamda ifade edebildikleri sürece kabul edilebilir bulunmaktadır.

Bu noktada eşitsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluğun ölçüleri de değişmektedir. "Yeni yoksulluk" olarak ifade edilen yeni yoksulluklar, anlamını tüketim ilişkilerinde bulmaktadır. Erken modern dönemde yoksulluk, genellikle işsizlikle eşdeğer görülüyordu veya yoksulluk işsizliğin bir sonucuydu. Ancak Charles Booth ve Rowntree gibi düşünürler, tam istihdam koşullarında da yoksul olunabileceği fikrini ileri sürmüşlerdir. Bu fikir, karşılığını tam olarak tüketim toplumunda bulmaktadır. Çünkü tüketimin yeni mantığı ihtiyaçları sınırsız hale getirerek, tüketimi derecelendirmiştir. Tüketim derecesine göre yoksul veya zengin konumları belirlenmektedir. Bauman'ın (1998: 37-38) bu konudaki tespitleri ilgi çekicidir:

Tüm diğer toplum türlerinde olduğu gibi, tüketim toplumu yoksulları da mutlu yaşam şöyle dursun, normal yaşama bile erişemeyen insanlardır. Yine de tüketim toplumunda mutlu ya da sadece normal bir yaşama erişememek başarısız ya da yeterince tüketemeyen tüketici olmak demektir... Tüketim toplumunda toplumsal aşağılanmaya ve 'iç sürgün'e neden olan faktör her şeyden önce, bireyin tüketici olarak yetersizliğidir. Unutulmanın, yoksun bırakılmanın ya da aşağılanmanın, başkalarının girebildiği toplumsal şölenin dışarıya atılmanın üzüntüsüne dönüşen bu yetersizlik, tüketici görevlerini yerine getirememenin güçsüzlüğüdür.

Bauman'ın ileri sürdüğü görüşler, tüketim toplumunda yoksulluğu belirleyen bu onur kırıcı durumdan kurtulmanın tek yolu olarak sözü edilen tüketici yetersizliğinin üstesinden gelmek olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu sonuç, sorunun anlaşılıp çözülmesi açısından yetersiz kalmaktadır. Konunun politik veçhesini de göz ardı etmeyerek, hem uluslararası sistemdeki hem de ulusal toplumsal

sistemlerdeki ekonomi ve politika arasındaki ilişkinin de dikkate alınması gerekir. Günümüz şartlarında ihtiyaçların karşılanarak onurlu ve yeterli bir yaşam sürebilmenin gerekliliği olan kaynakların paylaşımı konusunun da politik düzlemde gözden kaçırılmaması gerekir. Ayrıca küreselleşme söylemi ve Amerikan kitle kültürünün yaygınlaştırdığı ihtiyaçların ve tatminlerin sınırsızlığı konusundaki etkileşimi de iyi tanımlamak gerekir. Çünkü bu anlayışlar temelinde, günümüz tüketim toplumunun katlanılmazlıkları oluşmaktadır. Bunlar, adeta mahremiyeti olan dokunulmazlar haline getirilerek, insanları mutlu ve özgür kılacak hususlar olarak sunulmaktadır.

Örneğin geleneksel mistik özellikli toplumlarda tüketimi tanımlamak amacıyla geliştirilmiş ‘bir lokma, bir hırka’ veya erken modern dönemdeki ‘kıt kaynaklardan hareketle temel ihtiyaçların karşılanması’ anlayışı, tüketim toplumunun kesinlikle katlanamadığı ve temellerini her şeyden daha fazla tehdit eden bir mantıktır. Seabrook’un (1988: 163) da belirttiği gibi günümüz tüketim toplumunun sırrı, “suni olarak yaratılmış ve özel anlamlı bir yetersizlik geliştirilmesinde” yatar ve insanların sahip oldukları şeylerle tatmin olduklarını ifade etmelerinden daha fazla bu toplumun temellerini “Hiçbir şey tehdit edemez..”.

Bütün bunlar bize tüketim toplumunun yoksullarının kategori dışı olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili çalışmalar (Gans, 1995), (Katz, 1993) ve (Kelso, 1994), bu durumu, “sınıf dışı” (underclass) kavramıyla tanımlamaktadırlar. Ancak sınıf dışı kavramı kuşatıcı ve kapsayıcı olmayan, parçalarının toplamından daha küçük olan bir toplumun betimlenmesine aittir. Sınıfların ötesinde ve hiyerarşinin dışında, ne yeniden içeri alınma şansı ne de zorunluluğu olan insanlardan oluşan bir sınıf görüntüsünü çağırıştırır (Bauman 1998: 66). Tüketim toplumunda yoksulların sınıf dışı olarak tanımlanması, onların kolayca terk edilebilir olmalarının yolunu açık tutmak içindir. Çünkü, onlarsız yaşam daha mutlu ve ahenklidir. Bu durum, tüketim toplumunun yoksulları için olduğu kadar dünyanın yoksul, tüketime katkısı olmayan ülkeleri için de geçerlidir. Bu yaklaşım, tüketim toplumundaki yoksulluğun, toplumlararası politik ilişkiler boyutunun da bulunduğunu göstermektedir. Afganistan ve Somali gibi ülkeler üzerinde geliştirilen politikalar bunun en tipik örnekleridir. Toplumlararası ilişkileri denetleyen ülke ve kuruluşların yeni yoksullukla ilgilenmelerinin altında; sözünü ettiğimiz politik kaygılar bulunmaktadır. Ayrıca mutlu yaşamlarının bozulmasını önleme arzusu da bunu desteklemektedir. Bugün yoksulluğun, uluslar arası kuruluşlar tarafından bir etik sorun olarak değerlendirildiği izlenimi verilse de aslında tersi doğrudur. Çünkü yeni yoksullar, zenginler için potansiyel tehlikedir. Dolayısıyla potansiyel suçlular, bertaraf edilerek tehlikenin ortadan kalkması gerekir. Amerika’nın terörle mücadele stratejisinin bir boyutunu da sözünü ettiğimiz kaygılar oluşturmaktadır.

Neo-liberal toplumun önemli özelliklerinden biri de zenginler ve yoksulların ayrı ayrı kültürler içerisinde yaşamıyor olmalarıdır. Temel etkileşim alanları farklı

olsa da birbirlerini görüp etkileşimde bulunabiliyorlar. Aralarındaki eşitsizliğin özellikle de tüketim konusundaki eşitsizliğin etkili bir şekilde fark edilmesinin kaynağı da işte bu bir-aradalıktır. Seabrook'a (1988: 164) göre yoksullar "parası olanların yararı için tasarlanmış aynı dünyada yaşamak zorundalar. Onların yoksulluğu, ekonomik gerileme ve küçülmeye arttığı gibi ekonomik büyüme ile de şiddetleniyor." Bu durum statülere dolayısıyla da kimliklere yansıyor onları belirlemektedir. Böylelikle toplumsal nitelikli bireysel kimlikler, tüketimin bir işlevi olarak konumlanmaktadır. Çünkü tüketim ürünleri, toplumsal etkileşimin, yaşam tarzlarının ve toplumsal grupların oluşmasında önemli bir role sahiptirler. Statüler arasındaki, ötekenden geri kalmama ve ötekileri aşma tutkusu, tüketimi daha yüksek derecelere çekmektedir.

Tüketim toplumunda, tüketimi yaşam tarzı haline getirmiş tüketicilerden; ilişkilerinden düşüncelerine, duygularından tasarımlarına ve nesnelere olan ilişkilerine kadar yaşamın her alanında sürekli tahrik edilerek uyarıcılara yanıt vermesi istenir. Bu anlamda satın alma veya tüketme, bireyin somut bir ihtiyacının tatmin edilmesi amacıyla yönelik özgün tutumu olmaktan çok, bireyi "kolektif tüketim ritüeline" (Baudrillard, 1997: 123) sokan bir yanıtıdır. Ancak bu durumu genele hakim kılmak oldukça güçtür. Çünkü tüketme güdülerine verilen yanıtlara karşı alınan tutum ve tavırlarda bir çeşitlilik söz konusudur.

Tüketim kültürünün modern kapitalizm çerçevesinde yükseldiği bir gerçektir, ancak tüketim aynı zamanda postmodern ve neo-liberal düşünce bağlamında geç-kapitalizme işaret eden eğilimler de sergilemektedir. Geç-kapitalizm, modern kapitalizmden aldığı gelenekle tüketimi bir ekonomik düzen haline getirmeyi amaçlamaktadır. Kitlesele boyuttaki tüketimin çoğulculaştırılması olarak da ifade edilen bu düzen, Amerikan ekonomi politikasının temel hedefi haline gelmiştir.

SONUÇ

Yoksulluk, genel olarak az gelişmişlik ve işsizlik sorunu olarak bilinmekle birlikte, tüketim kültürünün bir sonucu olarak, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olabilmektedir. Çünkü tüketim ideolojisinin egemen olduğu toplumlarda yoksul olmak *yeterince tüketmemek* anlamı taşımaktadır. Bu durum, çağımızda da yoksulluğun yaygın bir olgu olduğunu göstermektedir. Eskisinden çok daha fazla ve çeşitli ekonomi programları geliştirilmesine rağmen, yoksulluğun kısa dönemde azalacağı yönünde ciddi bir işaret de bulunmamaktadır. Aksine alınan bütün önlem gösterilerine rağmen, yoksulluğun hem niteliksel hem de niceliksel olarak artacağı yönündeki işaretler daha fazladır. Bu noktada yoksulluğun dünya siyasetiyle olan ilişkisi kurularak yeniden tanımlanması gerekmektedir. Yoksulluğu sadece ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak 'yoksul kalma' kavramıyla açıklayamayız. Bunun yerine, ekonomik boyutu yanında politik boyutlarını da içeren 'yoksullaştırma'

kavramıyla anlamaya çalışmak bu konudaki eşitsizliğin esas kaynaklarına ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

Bauman tarafından “yeni yoksulluk” olarak kavramlaştırılan tüketim endeksli eşitsizlik, dünya egemenlik ilişkilerini denetleyenlerin geliştirdikleri neo-liberal politikalarla geç kapitalizmin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü, geç kapitalist süreçte neo-liberal politikalarla şekillenen tüketim ideolojisi, bir ekonomik düzen haline getirilmeye çalışılmaktadır. Bu düzenin zenginleri ve yoksulları, önceki dönemlerden farklı olarak aynı kültür içerisinde kimliklerini gerçekleştirmek zorundadırlar. Yoksullar açısından tüketimde eşitsizliği daha fazla olumsuzlaştıran ve dayanılmaz hale getiren boyutu da budur. Çünkü daha fazla tüketebilenler için tasarlanmış bir dünyada yaşamak, bireyleri toplumsal aşağılanma ve iç sürgün duygusuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum aynı zamanda “tüketemiyorsan yoksulsun, yoksulsan suçlusun” mantığını da işletmektedir. Böylece tüketim toplumunda bireylerin kimlikleri, tüketim tarzlarına ve seviyelerine göre şekillenmektedir.

“Tüketimin yeniden üretimi” mantığıyla yaşam alanında önemli bir yer bulan tüketim ideolojisi, çeşitli ekonomi politikalarının geliştirilmesinde etkili olmasına rağmen, zihinlerde olumsuz izlenimler oluşturmaya devam etmektedir. Çünkü modernliğin erken döneminde, sosyologlar ve iktisatçıların katkılarıyla kutsanan üretim, olumluluk temelinde etkisini belirli ölçülerde de olsa hala sürdürmektedir. Ancak bir yaşam tarzı olma iddiasını taşıyan tüketim ise insanların arzu ve isteklerini karşılama oranında, yeni tatminsizlikler oluşturarak, üretim karşısındaki konumunu gittikçe güçlendirmektedir.

Bütün bunlar gösteriyor ki yoksulluk olgusu, genellikle politik boyutundan soyutlanarak gerekli kalori, yiyecek, giyecek ve sağlık hizmetleri gibi alanlardaki yoksullukla sınırlandırılarak tanımlanmaktadır. Oysa yoksulluk politik bağlamlardan bağımsız düşünülemez. Geç kapitalizmin bir sonucu olan yeni yoksulluk da politik boyutundan ayrı tutulamaz. Çünkü özü itibarıyla yoksulluk, politik bir sorundur. Yoksulluğun belirli bir politik bağlamda tanımlandığının ve şekillendiğinin en tipik göstergesi, günümüzün her politik söylemi içerisinde önemli bir yer teşkil etmesidir.

1960’lı yıllardan bu yana uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadele kapsamında geliştirdikleri politikaların, siyasal kaygı amacı taşıdığı tartışılmayacak kadar açıktır. Komünizm tehlikesini savuşturma ve günümüzde özellikle kentlerdeki yoksulların aşırı uç olarak tanımlanan siyasal hareketlerin kaynağı haline gelmemesi için verilen çabalar bunun göstergeleridir. Ayrıca dünya egemenlik ilişkilerinde söz sahibi olan ülkelerin, egemen konumlarına küresel ölçekte yönelecek tehditlerin bertaraf edilmesi çabalarını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Bunların yanında küreselleşme söylemi ve Amerikan kitle kültürünün yaygınlaştırdığı ihtiyaçların ve tatminlerin sınırsızlığı konusundaki baskın anlayışı da iyi tanımlamak gerekir. Çünkü

sözü edilen anlayış temelinde aşırı tüketim tahrik edilmektedir. Böylece tüketimde eşitsizlik yoluyla bireylerde yeni korku, güvensizlik ve suçluluk duygularının oluşumunun önü açılmaktadır.

Sonuç itibarıyla dünya kaynaklarının eşit paylaşılmasına bağlı olarak ortaya çıkan yoksullaşma, günümüzdeki eşitsizliklerin de temel alanıdır. Bu durumla ilgili sorunu tartışabilmek için yine ekonomi ve politika arasındaki emperyal nitelikli ilişkileri sorgulamak gerekir. Özellikle Amerika'nın neo-liberal politikalar çerçevesinde ve küreselleşme söylemiyle kurmaya çalıştığı dünya egemenliği, yerel kaynakların güçlü devletler tarafından kullanılmasının önünü açmaktadır. Öz kaynaklarından hareketle üretim yapamayan toplumlarda tüketim, yeni yoksulluk bağlamında eşitsizliğin bir alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bütün bu açıklamalar gösteriyor ki, nasıl ve hangi süreçte tanımlanırsa tanımlansın, yoksulluğun kaynağında kişisel ve yönetim yetersizliklerinden çok; kaynakların eşit olarak dağıtılmaması bulunmaktadır. Bu da toplumlararası politik mülahazalarla ilintili bir durumdur. Söz konusu politik ilişkilerin ortaya çıkarılmasıyla günümüz yoksulluğu hakkında gerçekçi analiz ve tespitlere ulaşılabilecektir. Ancak günümüzde uluslar arası kuruluşların da desteğiyle tüketim ideolojisi, yoksulluğun politik boyutunu perdelemektedir.

KAYNAKÇA

- ALCOCK, Pete. (1993), *Understanding Poverty*, The Macmillan Press Ltd., London,
- ANAND, Sudhir and SEN, Amartya. (1997), "Concepts of Human Development and Poverty: A Multidimensional Perspective", *Poverty on Human Development*, Human Development Report Office, New York.
- BAUDRILLARD, Jean. (1997), *Tüketim Toplumu*, (Çev.) H. Deliceçaylı, F. Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt. (1992), *Intimations of Postmodernity*, Routledge, London.
- BAUMAN, Zygmunt. (1998), *Work, Consumerism and the New Poor*, Open University Press, Philadelphia.
- BOCOCK, Robert. (1993), *Consumption*, Routledge, London.
- BRADLEY, Harriet. (1996), *Fractured Identities: Changing Patterns of Inequality*, Polity Press, Cambridge.
- CHANEY, David. (1994), *The Cultural Turn: Scene-setting Essays on Contemporary Cultural History*, Routledge, London and New York.
- CHEAL, David. (1996), *New Poverty: Families in Postmodern Society*, Greenwood Press, London.

- CHOSSUDOVSKY, Michel. (1998), *The Globalisation of Poverty: Impacts of IMF and World Bank Reforms*, Pluto Press, Sydney.
- FEATHERSTONE, Mike. (1998), *Consumer Culture and Postmodernism*, Sage Publications, London.
- GANS, Herbert J. (1995), *The War Against the Poor: The Underclass and Antipowerty Policy*. Basic Books, New York.
- GIBBON, Peter. (1992), "The World-Bank and African Poverty, 1973-91", *Journal of Modern African Studies*, 30 (2).
- KANSU Işık. (1999), (Haz.), *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*, Güldikenî Yayınları, Ankara.
- KATZ, Michael. (1993), (Ed.), "The Underclass", *Debate*, Princeton University Press, Princeton.
- KELSO, William A. (1994), *Poverty and the Underclass*, New York University Press, New York.
- LEWIS, Oscar. (1959), *Five Families; Mexican Case Studies in the Culture of Poverty*, Basic Books, New York.
- LEWIS, Oscar. (1969) "The Culture of Poverty", *On Understanding Poverty: Perspectives From the Social Sciences*, (Ed.) D.P. Maynihan, Basic Books, New York.
- LIPTON, Michael. (1983), *Poverty, Undernutrition and Hunger*, World Bank, Washington DC.
- MACPERSON, S. and SILBURN, R. (1998), "The Meaning and Measurement of Poverty", *Poverty: A Persistent Global Reality*, (Eds.) J. Dixon and D. Macarov, Routledge, London.
- MARSDEN, L. (1991), *Children in Poverty*, Ottawa: Ontario, Standing Senate Committee on Social Affairs, Science and Technology.
- MEAD, Lawrence M. (1992), *The New Politics of Poverty*, Basic Books, New York.
- NOVAK, Tony. (1988), *Poverty and the State: An Historical Sociology*, Open University Press, Philadelphia.
- RAO, V.K.R.V. (1982), *Food, Nutrition and Poverty in India*, Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead.
- RODGERS, Gerry. (1984), *Poverty and Population: Approaches and Evidence*, ILO., Geneva.
- ROWNTREE, Benjamin S. (1945), *Poverty and Progress*, Longmans, London.
- SCHILLER, B. R. (1989), *The Economies of Poverty and Discrimination*, Prentice Hall, New Jersey.
- SEABROOK, Jeremy. (1988), *The Race for Riches: The Human Cost of Wealth*, Marshall Pickering, Basingstoke.
- SEN, Amartya and FOSTER, James. (1997), *On Economic Inequality*, Clarendon Press, Oxford.
- SHEKHAR Jha, H. (1994), *Culture of Poverty: A Sociological Study*, Ganga Kaveri Publishing House, Varanasi.

ŞENSES, Fikret. (2002), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.

TAYLOR, L. (1997), "Editorial: the Revival of the Liberal Creed-The IMF and the World Bank in Globalized Economy", *World Development*, Vol. 25, No. 2.

TURNER, Bryan. (1997), *Eşitlik*, (Çev.) B. S. Şener, Dost Kitabevi, Ankara.

WARDE, Alan. (1994), "Consumers, Identity and Belonging", *The Authority of the Consumer*, (Eds.) R. Keat vd., London.